

İşıqlı sabahlar üçün, parlaq bir gələcək üçün,
çiçəklənən millət üçün, səsi dünyaya yayılacaq bir
gənclik üçün, **düşünərək yaşayınlar** üçün, xoşbəxt bir
ailə üçün, sevincli qəlblər üçün, gülən üzlər üçün,
həyat səhifələrimizi parlaq imza sahiblərinin
qələmi ilə yazmaq üçün

parlaq imzalar

Kitabın sahibi: _____

Oxu tarixi: _____

BƏYƏL ƏZADARLARI

QULAMHÜSEYN SAEDİ

Fars dilindən tərcümə:

Ariz Tarverdiyev

Buraxılışa məsul: Nurman TARİQ
Tərcüməçi: Ariz TARVERDİYEV
Redaktor: Toğrul MUSAYEV
Korrektor: Turac ELDARQIZI
Bədii və texniki tərtibat: İsmayıll SÜLEYMANLI
Üz qabığının dizaynı: Ramin HƏSƏNƏLİZADƏ

غلامحسین سادی
عزاداران بیل

**Qulam Hüseyn Saedi
BƏYƏL ƏZADARLARI**

Bakı, "Parlaq İmzalar" Nəşriyyatı – 2020, 304 səh.

© “Nil” nəşriyyatı / 1964
© Parlaq İmzalar MMC / 2020

Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq hər hansı vasitə ilə nəşri və yayılmışması qadağandır.

Parlaq İmzalar Nəşriyyatı | 94
Modern klassiklər seriyası | 7

ISBN 978-9952-5254-5-8

www.parlaqimzalar.az
info@parlaqimzalar.az
fb.com/parlaqimzalar
0559697259 / 0559897259

Mətbəə: “Nurlar” NPM
Çap tarixi: 29.05.2020
Sifariş: 001(14)/20

Qulam Hüseyin Saedi 1936-ci il yanvarın 15-də Təbriz şəhərində anadan olub. Saedi uşaq yaşılarından Anton Çeçovun hekayələrinin təsiri ilə müxtəlif imzalar altında hekayələr, povestlər yazmağa başlayıb. 1956-ci ildə Təbriz Universitetinin Tibb fakültəsinə daxil olaraq “Azərbaycanda psixonevrozun sosial səbəbləri” mövzusunda dissertasiya işi ilə məzun olub.

Magik realizm cərəyanının parlaq nümayəndələrindən olan Saedi “Top”, “Bəyəl əzadalarları” romanları ilə yanaşı, çoxlu sayda pyes, hekayə yazıb. 1974-cü ildə redaktoru olduğu “Əlifba” jurnalında dərc etdiyi tənqididə məqalələrə görə Pəhləvî hökuməti tərəfindən həbs edilib və ağır işgəncələrə məruz qalıb.

Saedinin əsərləri rus, ingilis, fransız, ispan və digər dillərə çevrilib. O, Amerika Naşirlər Birliyinin dəvətilə Nyu-York şəhərində mühazirələr deyib, Amerikanın tanınmış nasirləri, eləcə də böyük dramaturq Artur Millerlə görüşüb.

Yazıcı 1985-ci ildə Müqəddəs Antuan xəstəxanasında 49 yaşında sirroz xəstəliyindən dünyasını dəyişib.

Ariz Tarverdiyev 1988-ci il noyabrın 5-də anadan olub. 2006-ci ildə BDU-nun Şərqşünaslıq fakültəsinin “Fars dili və ədəbiyyatı” bölməsinə daxil olub. 2010-cu ildə elə həmin universitetin Şərqşünaslıq fakültəsinin magistratura pilləsində İran ədəbiyyatı üzrə ali təhsilini davam etdirib.

7 roman, 3 şeir məcmuəsini dilimizə qazandıran tərcüməçi daha çox məşhur İran yazıçısı Mustafa Məsturun əsərlərinin tərcüməsi ilə tanınıb. Ariz Tarverdiyev tərcümə və ədəbi əlaqlər sahəsində xidmətlərinə görə 2015-ci ildə Təbriz Universitetinin fəxri mükafatına layiq görüllüb.

KƏNDXUDA
EVDƏN ÇÖLƏ
ÇIXANDA, BƏY
TULASI PAPAX
ULAMAĞA BAŞLAYIB
BAĞIN HASARINDAN
KÜÇƏYƏ ATILDI.

Bəyəlin alçaq damlarında yatmış başqa köpəklər də başlarını qaldırıb xoruldadılar. İtlər ay işığında yol gedən iricüssəli Kəndxudanı gördükdə başlarını pəncələrinin üzərinə qoyub yenidən mürgülədilər.

Kəndxuda ayaq saxlayıb qulaq asdı; kəndin ətrafından zinqirov səsi gəlirdi. Bəzən yaxınlaşan, bəzən də güclə eşidilən bu boğuq və əzabverici səs kəndin ətrafında dövrə vururdu. Bütün evlər zülmətə qərq olmuşdu; bəyəllilər yuxuda idi. Oyaq olanlar da qaranlıqda oturub ayın işığına tamaşa edirdilər.

Papax gəlib Kəndxudanın yanında dayandı və ətrafi qoxuladı. Kəndxuda qulaqlarını şəklədi; zinqirov səsi uzaqlaşdı. Gölə tərəf getdi, Papax da onun arxasınca. Gölün kənarına çatdıqlarında kiçik bir pəncərə açıldı və bir kişi başı çölə çıxdı.

Baş tərpənərək dedi:

– Gecənin bir aləmidi, hara belə?

Kəndxuda dayandı. Papax da durdu. Hər ikisi dönüb eşiyyə boyunan başa baxdılar.

– Ramazanın anasının həli xarabdı. Şəhərə aparıram, – Kəndxuda dilləndi.

Daha bir pəncərə açıldı. Başqa bir kişi başını çöllə çıxardı:

– Axşamüstü həli yaxşı idi axı?

– Axşamüstü yaxşı idi, amma indi yox. İndi hali xarabdı. İşdir, birdən arvad ölüb eləsə, mən yaziq neyləyərəm? Hə? İslam, neyləyərəm? Bəs bu oğlana nə çarə qılım? – Kəndxuda soruşdu.

– İndi necədi vəziyyəti? – İslam Kəndxudadan soruşdu.

– Yavalayıb, üzü qibləyədir.

Birinci kişi əyilib İslama:

– Şəhərə aparmağını istəyir? – dedi.

Sonra üzünü Kəndxudaya tutub soruşdu:

– Gecənin xeyrindənsə, səhərin şəri yaxşıdır. Bəlkə, səbir edəsən?

Kəndxuda:

– Qorxuram səhərə sağ çıxmaya. Arvaddan keçib. Məni daha çox Ramazanın fikri götürüb. Qorxuram uşaqlı dərddən özünə xətər yetirə. Haranın daşını başıma salım, hə? Yapışib anasının ətəyindən zar-zar ağlayır.

– Şəhərə necə aparacaqsan? – İslam soruşdu.

– Sənin arabanla birtəhər yolun kənarına kimi aparıb, ordan da bir maşın taparam.

Papax Kəndxudanın çənəsinin qızışdığını görüb gölün kənarına sərildi. Burnunu pəncələrinin üstünə qoyub gözlərini yumdu. Kəndxuda birdən qanrlıb

arxasına baxdı. Papax da başını qaldırıb qaranlığa boylandı.

– Noldu? – İslam soruşdu.

– Eşidirsən? Zinqirov səsi gəlir... Gəlmir?

İslam və birinci kişi qulaq verdilər, amma heç bir səs eşitmədilər.

– Kəndxuda, mən də səninlə gələrəm, arabanı da geri qaytararam, – İslam dedi.

Başını içəri salıb lampanı yandırdı. Papağını başına qoyub pəncərədən çölə atıldı. Birinci kişi pəncərəni bağladı. Yanına arvadı da gəldi. İkilikdə pəncərədən Kəndxuda, İslam və Papaxın lampanın işığında ayaq izlərinə baxdılardı.

– Bəs işlərini nə edəcəksən? – İslam dedi.

– Tapşırıram sənə. Məni Ramazanın dərdi götürüb. Qorxuram arvad öləndən sonra tifil başına bir iş aça.

Gölün o tayına keçəndə lampanın işığı suya düşdü. Balıqlar gölün kənarına toplanıb kişilərə baxdılardı. Papax balıqları görmək üçün suya tərəf əyildi, gözü gölün ortasındaki aya sataşdıqdə ürküb kişilərin ardıncaq qaçıdı.

– Ramazanı özümlə aparıram, – Kəndxuda dedi. Əgər aparmasam...

Ayaqlarının səsi küçəni bürdü. Lampa işığını görən bəyəllilər Ramazanın anasının artıq keçindiyi zənn edib pəncərələrdən bayırə tökülüşdülər. Daxmalarından çıxa bilməyən qoca kişilər isə başlarını bacadan çıxardılar.

Araba hazır olan kimi küçənin başına gətirdilər. Hami səssiz-səmirsiz tamaşa durmuşdu. İslam, Məşədi Cabbar, Abbas və Kürən yorğana büründükləri arvadı gətirərək arabaya qoyub gözlədilər. Bu dəm sevincək halda jiletini düymələyən Ramazan küçədə peyda oldu. Qaça-qaça gəlib arabanın üstünə çıxdı, anasını qucaqlayıb oturdu.

Nənəxanımla Fatma nənə əllərində türbə suyu arabaya yaxınlaşdırılar. Nənəxanım Ramazanın anasının çənəsindən yapışib ağızını araladı. Fatma nənə bir qaşıq türbə suyunu qarının xirtdəyinə tökdü. Arabanın o tayında dayanmış iri əmmaməli kişi tez-tez dua oxuyurdu.

İslamla Kəndxuda arabacının yerində oturub çubuqlarına tənbəki doldurdular. Bəyəllilər arabayla yanaşı gedərək gölün kənarında dayandılar. Ramazan arxaya dönüb onlara baxdı. Bəyəllilər sakit dayanıb onlar üçün dodaqaltı dua edirdilər.

Kənddən çıxanda yol işıqlanmışdı. Papax yüz adım arxalarınca qaçıb qəfildən geri qayıtdı. Ağacların

arasında gizlənib arabaya zilləndi. Uzaqdan zinqırov səsi eşidilirdi. Məsafələr qət edildikcə ay enir, endikcə də böyüyürdü. Ramazan dönüb arxaya baxdı; Bəyəl sanki əllərini göyə qaldırıb Allaha yalvarırdı.

– 2 –

İslam və Kəndxuda oturmuş, öz-özünə yol alsın deyə atın cilovunu boşlamışdılar. Ramazan anasının yanında uzanmış, əllərini onun başının altına qoymuşdu. Bir neçə dəqiqədən bir anasına tərəf əyilib onu silkələyib soruşurdu:

– Ana, ana, yaxşısan?

Sinəsini məchul bir ağrı bürüyən, sancıdan nəfəsi kəsilən qarğı, “yaxşıyam”, deyirdi, Ramazan da sevindirdi.

Kəndxuda da toxtamışdı. Sübh çağına az qaldığıını düşünürdü. Qəfildən Ramazanın anasının səsi yüksəldi:

– Başımı qaldır! Başımı qaldır!

Ramazan anasının başını yuxarı qaldırdı. Qadın bərəlmış gözlərilə biyabana, ucsuz-bucaqsız qaranlığa baxdı.

– Nə istəyirsən, ana? Anacan, nə istəyirsən?

– Bu nə olan şeydi, onu bilmək istəyirəm.

– Hansı? – Ramazan şoruşdu.

İslamla Kəndxuda dönüb arxaya baxdı.

– Bu gələn səsi deyirəm, – Ramazanın anası dedi.

Arabanı saxladılar. Uzaqdan zinqirov səsi eşidi-lirdi. Kəndxuda dirsəyilə İslami dümsüklədi:

– Eşidirsən?

İslam dedi:

– Zinqirov səsidir. Qaraçılardır dağın arxasından keçirlər. Ayaqlarındakı xalxallardır¹ bu cür cinqildayır.

– Yox, qaraçılardır deyil. Onların peyda olmaqlarına hələ çox var, – Kəndxuda dilləndi.

– Ahaa, puruslulardır; qulaq as, dərənin dibindən keçirlər, oğurladıqları qoyunları aparırlar.

– Puruslular əsla hay-küylə yol getməzlər; kölgə kimi gəlib, kölgə kimi də qayıdarlar.

Ramazan:

– Mən bilirəm, Papaxdır, dalımızca gəlir, odur ha, – deyib, barmağıyla qaranlığı göstərdi.

Ramazanın anası hıqqinaraq dedi:

– Papax deyil... Papaxın ki... zinqirovu yoxdu.

Səs uzaqlaşdı və kəsildi. Kəndxuda qamçını göyə qaldırdı, at yola düşdü. Bir xeyli yol getmişdilər ki, İslam söhbət olsun deyə dilləndi:

---

¹ Ayağa taxılan zəncirə bənzər zinət əşyası – Tərc.

– Mən bu cür səsləri çox eşitmışəm. Birinci deyil. Gecələr dama çıxıram, oturub qulaq asıram. Gecəyarı çoxalır bu səslər.

Ramazan qolunu anasının boynuna dolayıb dedi:

– Anacan, qorxma, Məşədi İsləm bu səslərdən çox eşidib. Az qalıb, çatırıq, sağalacaqsan.

Qarı nalə çəkib zarımağa başladı:

– Ölürəm.

Ramazan hönkürərək anasını bərk-bərk qucaqladı.

– Qoymaram ölüsən, qoymaram, ana.

İsləm arxaya çevrililib dedi:

– Hay-küy salmayın görək. Çatırıq əsas yola. Maşın taparıq.

Sonra qabağa dönüb Kəndxudadan soruşdu:

– Kəndxuda, bu Ramazanın neçə sinnisi var?

– On iki yaşı tamam olub.

– Bərəkallah! Bu yekəlikdə kişi oturub zar-zar ağlayır. Bir şey olmayıb ki, niyə ağlayırsan?

– Qorxuram anam olər.

– Qorxma, ölməyəcək, amma gec-tez bir gün ölməlidir də, onda nə edəcəksən, hə? Bizim hamımızın anası ölüb; mənim anam, Kəndxudanın anası. Elə deyil, Kəndxuda? Elə deyilmi, Ramazanın anası?

Kimsədən səs çıxmadı.

– Kəndxuda, elə ki şəhərdən qayıtdın, gərək bu-na bir arvad alasan. Kənd ərgən qızlarla doludur. Bax elə bizim bu Məşədi Babanın qızı... totuq-motuq, ağappaqdı maya kimi, yanaqlarından da qan damır...

Sözü ağzında qaldı. Zinqirovun səsi yenidən ya-xınlaşmışdı. Bu dəfə dördü də dinşədi. Kəndxuda arabanı əylədi.

İslam dedi:

– Abbasın atasına lənət, zinqirovları gətirib arabanın altına bağlayıb, axmağın biri axmaq!

Arabadan endi, arabanın hər künc-bucağını əllə-sə də, zinqirovu tapa bilmədi.

Yola düşərkən İslam dedi:

– Narahat olmayın, hava işıqlansın, məlum olar hardadı zinqirov.

Getdilər, getdilər. Hava aydınlanan kimi zinqirov səsi də kəsildi və uzaqdan şəhərə gedən yol göründü.

– 3 –

İslam yolun kənarında dayanıb yolçulara maşın tapılanadək arabada oturdu. Sonra qamçını havaya qaldırıb atını Bəyələ sarı yel kimi əsdirdi.

Kəndxuda və Ramazan qadını maşına mindirib düyü kisələrinin üzərinə yatırdılar. Ramazanın ana-

sının vəziyyəti daha da ağırlaşmış, gözlərinin qarası görünməz olmuşdu. Nəfəsi güclə gedib-gəlirdi.

Kəndxuda arvadının maşının içində ölməsin-dən qorxurdu. Birtəhər Ramazanı anasından ayırməq istəyirdi, amma Ramazan onun cansız əllərini bərk-bərk ovuclarına sıxıb bir an belə buraxmırıldı. Yorğun gözlərindən yuxu tökülürdü, qulaqları ağırlaşmışdı; nə anasını görürdü, nə yolun göyə sovrulan toz-torpağını, nə də maşının ətrafindan yüksələn zinqirovun səsini eşidirdi.

Günorta çağı döngədə, dağa bitişik qayanın bir qarış kölgəsində maşını saxladılar. Kəndxuda kisələrin üzərində süfrə açdı. Ramazan bir tikə çörək qoparıb arasına buğda şiləsini¹ doldurdu. Anasının dodaqların aralayıb, şiləni dişlərinin üzərinə tökdü. Kəndxuda dedi:

– Yeyə bilmir, incitmə onu.

Sürütü gəlib şışmiş gözlərlə yük maşınının kün-cündən baxdı:

– Nolub ona?

– Xəstədi, – Kəndxuda cavab verdi.

– Hara aparırsız? Xəstəxanaya?

---

¹ Qatı şorba. Düyü, qarabaşaq, buğda, dari və digər dənli bitkilərlə də həzirlanan növləri var. Şilə türklərə (tərəkəmələrə) məxsus qədim yemək növüdür – Tərc.

- Hə, nə edək bəs?
- Xəstəxanalarda ki yaxşı baxmırlar. Qoyardız elə kənddə rahatca canını tapşırardı da.

Ramazanla Kəndxuda bir-birinin üzünə baxdilar. Ananın nəfəsi ağırlaşmışdı. Üz-gözünü toz-torpaq örtmiş, cəhənglərinə bir ovuc yaşıl milçək qonmuşdu.

Kəndxuda dedi:

- Kaş özümüzlə Quran götürərdik.

Ramazan ağlaya-ağlaya dedi:

- Yox, yox, ölməyəcək!
- Bilirəm, bilirəm, – Kəndxuda oğlunu toxtatmağa çalışdı.

– Oğludur? – sürücü soruşdu.

Süfrəni yiğışdırıran Kəndxuda:

- Hə, oğludur, mənim də oğlumdur, – dedi.

Sürücü başını silkəyib dedi:

- Bu zəmanədə anasının ölməyini dərd-qəm edən çox az uşaqlar. Mən də bu uşaqları kimiydim. Anam on ildən çoxdur ki, ölüb, amma hələ də unuda bilmirəm.

Sonra üzünü Ramazana tutub:

- Qorxub eləmə, heç zad olan deyil, anan ölməyəcək, sizi yaxşı bir xəstəxanaya aparacam, orada ona

yaxşı baxarlar, tez də ayağa durar, qayıdar evinizə.
Heç kefini pozma.

Ramazan ayağa qalxdı, göz yaşını silib toxdadı.
Günəş yenicə əyilmişdi. Ayaqları altında qara sal daşlarla dolu dərə yekə ağızını açmışdı.

– Bax, ata! Eşidirsən? Oradadır, – Ramazan həyəcanla dedi.

Kəndxuda zinqirov səsini eşitdi. Sürəcü:

– Nəyi deyirsən?

– Eşitmirsən? – Ramazan təəccübəndi.

– Zinqirov səsini deyirsən? Bu tərəflərdə heç vaxt eşidilməz. Hərdən cırçıramalar yol qıraqına toplaşır. O da gecələr. İndi ki günün günorta çağıdır.

Maşın yola düşən kimi cırçıramaların da səsi kəsildi.

– 4 –

İslam Bəyələ çatanda kənd əhli gölün kənarına toplaşmışdı. İslam arabadan enib camaata sarı getdi:

– Getdilər.

Söyüdün kölgəsində oturmuş Məşədi Baba dedi:

– Qarı ölməyinə oləcək, Kəndxudanın da günü qalındı, ona heç zad olan deyil, qayıdacaq kəndə. Amma vay o binəvanın halına.

Babaəli kişilərin arasından dilləndi:

– Dua yazdırarlar, düzələr. Heç bir şey olmaz.

Məşədi Səfərin oğlu Məşədi Cəfər dedi:

– Əşşı, heç zad olan deyil. O artıq uşaq deyil; gözünü açıb yumana kimi anasını unudacaq, başqa xəyallara düşəcək.

– Yox, Məşədi baba, hamımız bilirik ki, Ramazanın anası canını oradaca tapşıracaq. Sonra Kəndxuda oğlunu da yanına salıb kəndə qayıdacaqlar. Ramazan anasızlığı dözə bilməyəcək, onda da Kəndxudayla mən qapına gəlib qızına elçi düşəcəyik. Elə ki ona arvad aldıq, daha anasının dərdini çəkən deyil, – İslam dedi.

Gölün o biri tərəfinə toplaşmış qadınlar bir-birləri ilə piçıldışmağa başladılar. “Nəbi Ağa”nın ziyrətindən yenicə qayıtmış Məşədinin qızı qadınların arasından sovuşub aradan çıxdı. Özünü gizlətdi.

– Kəndxudanın özü dedi? – Məşədi Baba soruşdu.

– Yox, mən dedim, o da qəbul elədi. Elə ki qayıtlar, birlikdə sizə gələcəyik, – İslam dedi.

– Allah bilən məsləhətdir.

İslam arabaya mindi, atı dəhləyib kənddən uzaqlaşdı. Qadınlar bir-birilərinə yaxınlaşıb dövrə qurdular. Məşədi Baba çubuğunu doldurub xəyallara

daldı. Qızı yaşmaqlanıb divarın dibilə qaça-qaça evə gəlib çıxdı. İçəri girən kimi aynanın qarşısında dayanıb gözlərinə sürmə çəkdi.

– 5 –

Xəstəxana qapıcısı qapını araladı. Kəndxuda arvadını qucaqlayıb yerdə oturmuşdu. Qapıya söykənmiş Ramazan qapı açılan kimi içəri soxuldu. Qapıcı əsəbiləşərək:

- Hara soxulursan?
- Arvadım, bu tifilin anası ölüür, – Kəndxuda dedi.
- Ramazan hönkür-hönkür ağlamağa başladı. Üst-başları toz-torpağın içində idi. Qapıcı qapıları taybatay açdı. Qaranlıq və rütubətli bir dəhlizə daxil olular. Gözləri açıq qalmış, başı gora titrəyən qadını skamyanın üzərinə uzatdilar.
- Başqa yerə aparsaydız, daha yaxşı olardı. Xəstəxana bu cür xəstələri qəbul etmir, – qapıcı dedi.

- Ramazan daha yüksək səslə hönkürməyə başladı.
- Başqa yer dediyin haradı?
- Bilirsən, xəstəxanamızda meyitdaşıyan, mafə, araba, xərək – bu kimi şeylər yoxdur. Cəmi-cümlətanı üç-dörd otağımız var, bircə həkimimiz, vəssalam. Əgər sağalmasa, onda nə edəcəksiniz? Necə aparacaqsız ora?